

**UDRUŽENJE SUDIJA/SUDACA
U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE**

PRAVO I PRAVDA
ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

SARAJEVO, GODINA VIII., BROJ 1., 2009.

mr Ljiljana FILIPOVIĆ
sudija Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine

POLOŽAJ OŠTEĆENOG U KRIVIČNOM POSTUPKU

I. Zaštita interesa žrtve u okviru krivičnog postupka

Stupanje na snagu važećeg Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine¹ (u daljem tekstu: ZKP FBiH) praćeno je očekivanjima da će on osigurati efikasniji krivični postupak. Smatralo se da će novine koje je taj zakon unio u našu krivičnu proceduru kao što su, na primjer, prenošenje istrage u nadležnost tužitelja, jačanje akuzatorskih elemenata tokom cijelog toka postupka, propisivanje konsenzualnih formi okončanja krivičnog postupka i skraćenih oblika postupanja učiniti taj postupak spremnijim da odgovori na izazove sadašnjeg vremena i savremene oblike kriminaliteta. Često izražavanje takvih, sasvim opravdanih, očekivanja uz uklanjanje iz zakona odredbe koja se odnosila na čuveno načelo materijalne istine, dovelo je do zamagljivanja pravog cilja krivičnog postupka. Činilo se kao da je jedini cilj krivičnog postupka – efikasno riješiti krivičnu stvar poštujući proceduru koja garantuje pravično postupanje prema osumnjičenom odnosno optuženom.

Zakonodavac je u posljednjim izmjenama i dopunama ZKP FBiH² nastavio sa uklanjanjem pojma „istina“ iz zakonskog teksta, pa je iz odredbe koja se odnosi na obaveze sudije odnosno predsjednika vijeća tokom glavnog pretresa³ izbrisao i dio koji se odnosi na njihovu obavezu utvrđivanja istine. Ova posljednja intervencija zakonodavca nameće pitanje - a šta se to utvrđuje u krivičnom postupku? Odgovor, kojim bi se zadovoljili oni koji ne vole pominjanje utvrđivanja istine kao jednog od

¹ Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07 i 9/09.

² Zakon o izmjenama i dopunama ZKP FBiH (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 9/09, stupio je na snagu 12.02.2009. godine.

³ Član 254. stav 2. ZKP FBiH.

ciljeva krivičnog postupka, bio bi da se u krivičnom postupku u stvari utvrđuje rezultat nadmetanja optužbe i odbrane o činjenicama (i pravu), onakav kakav proizađe iz njihove aktivnosti koja se odvija po pravilima ustanovljenim krivičnim procesnim zakonodavstvom, manje ili više blizak onome što se dogodilo u stvarnosti.

Međutim, iako se, naravno, može reći da se izrazi „nevin“ i „učinitelj“ iz odredbe člana 2. stav 1. ZKP FBiH trebaju shvatiti isključivo u smislu rezultata dokaznog postupka, ta odredba, prema kojoj pravila utvrđena tim zakonom trebaju osigurati da niko nevin ne bude osuđen, a da se učinitelju izrekne krivičnopravna sankcija pod uvjetima koje predviđaju zakoni, ipak ukazuje da je cilj krivičnog postupka utvrditi istinu – je li osumnjičeni odnosno optuženi stvarno učinio krivično djelo ili nije. Da je to cilj krivičnog postupka jasno je iz čitavog niza zakonskih odredaba, kako onih načelnog karaktera tako i onih konkretnih koje se odnose na formu i sadržinu pojedinih procesnih radnji.

Ali, ako je, a jeste, cilj krivičnog postupka utvrditi da li je osumnjičeni odnosno optuženi stvarno učinio krivično djelo ili nije i, ako učinjenje krivičnog djela pretpostavlja, u pravilu, povredu ili ugrožavanje nečijeg osobnog ili imovinskog prava, ne može se izbjeći pitanje – da li je cilj krivičnog postupka isključivo to ili on treba i da zadovolji potrebe i očekivanja onoga ko je žrtva tog krivičnog djela? Da li se njegove potrebe i očekivanja od krivičnog postupka mogu svesti na izricanje učinitelju krivičnog djela krivičnopravne sankcije?

Još je Preporuka R (85) 11 Ministarskog komiteta Vijeća Evrope državama članicama o položaju žrtve u okviru krivičnog prava i krivičnog postupka⁴, polazeći od toga da se ciljevi krivičnog pravosudnog sistema tradicionalno izražavaju, prije svega, u odnosima između države i učinitelja i da je zbog toga funkcionisanje tog sistema ponekad praćeno uvećanjem umjesto umanjnjem problema žrtve, sadržavala stav da bi osnovna funkcija krivičnog pravosuđa trebala biti i osigurati potrebe žrtve i zaštititi njene interese. U Preporuci je naglašeno da je veoma važno povećati povjerenje žrtve u krivično pravosuđe i ohrabriti njenu saradnju, naročito u svojstvu svjedoka te da je, u tom cilju, neophodno, u okviru krivičnog pravosuđa, više voditi računa o fizičkim, psihičkim, materijalnim i socijalnim štetama koje su žrtve pretrpjele i istražiti mjere

⁴ Preporuka je usvojena od strane Ministarskog komiteta Vijeća Evrope 28.06.1985. godine.

za zadovoljenje njihovih potreba u tim područjima. Polazeći od tih stavova, Preporuka kao i mnogi drugi međunarodni dokumenti, poziva države članice organizacija u okviru kojih su ti dokumenti doneseni da ponovo razmotre svoje zakonodavstvo i praksu vodeći računa o smjernicama ili obavezama koje za njih proizilaze iz tih dokumenata.

I dok krivičnoprocesna zakonodavstva mnogih zemalja u zadnjih deceniju ili dvije karakteriše jačanje prava žrtve u okviru krivičnog postupka⁵, naš je zakonodavac otišao u suprotnom pravcu, gotovo marginalizirajući žrtvu odnosno oštećenog. Čak ni posljednje, veome obimne izmjene i dopune ZKP FBiH, iako sadrže izvjesna poboljšanja položaja oštećenog u krivičnom postupku, ne predstavljaju suštinsko bavljenje položajem oštećenog u krivičnom postupku. Usljed toga, može se reći da je jedna od karakteristika našeg krivičnog postupka, na nivou regulative a posebno u praksi – nedovoljna zaštita interesa oštećenog.

Da je to tako, može se lako vidjeti uspoređujući međunarodne standarde o položaju žrtava u okviru krivičnog postupka sa našim zakonskim rješenjima i pravosudnom praksom.

II. Međunarodni standardi o položaju žrtve u okviru krivičnog postupka

Deklaracija o temeljnim pravima žrtava krivičnih djela i zloupotrebe moći⁶ ističe, najprije, da se žrtve trebaju tretirati sa

⁵ Ta je tendencija uočljiva i pred međunarodnim krivičnim sudovima. Dok Statut i Pravila o dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju posvećuju pažnju žrtvi samo ukoliko ona ima svojstvo svjedoka, Statut i Pravila o dokazima stalnog Međunarodnog krivičnog suda garantiraju žrtvama čitav niz prava.

⁶ Deklaracija o temeljnim pravima žrtava krivičnih djela i zloupotrebe moći usvojena je Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih naroda broj 40/34 od 29.11.1985. godine. Deklaracija pod „žrtvama“ podrazumijeva osobe koje su, individualno ili kolektivno, pretrpjele štetu, naročito napad na njihov fizički ili psihički integritet, duševnu patnju, materijalnu štetu ili ozbiljan napad na njihova osnovna prava, zbog činjenja ili propuštanja kojima se povrijeđuju krivični zakoni na snazi u zemlji članici, uključujući tu i one koji zabranjuju zloupotrebu moći. U smislu Deklaracije, osoba može biti smatrana „žrtvom“ neovisno od toga da li je učinitelj identifikovan, uhapšen, gonjen ili proglašen krivim i bez obzira kakve su njegove srodničke veze sa žrtvom. Izraz „žrtva“ uključuje takođe, u odgovarajućem slučaju, najbližu porodicu ili osobe o kojima se starala neposredna žrtva kao i osobe koje su pretrpjele štetu intervenišući kako bi pomogli žrtvama koje su u opasnosti ili da bi spriječili viktimizaciju. Nadalje, Deklaracija podrazumijeva pod „žrtvama“ osobe koje su, individualno ili kolektivno, pretrpjele štete, naročito napad na njihov fizički ili psihički integritet, duševnu patnju, materijalnu

razumijevanjem i uz poštovanje njihovog ličnog dostojanstva. Žrtve imaju pravo pristupa pravosudnim instancama i pravo na brzu reparaciju štete koju su pretrpjele, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom. Žrtve moraju biti informirane o njihovim pravima da traže reparaciju. Sposobnost sudskog (i administrativnog) sistema da odgovori na potrebe žrtava mora biti poboljšana. Žrtve trebaju biti informisane o ulozi sistema i mogućnostima koje pruža žrtvama. Takođe, one trebaju biti informisane o datumima i odvijanju postupaka, o ishodu njihovih predmeta, naročito kada se radi o ozbiljnim krivičnim djelima i kada su žrtve tražile te informacije. Žrtvama treba omogućiti da, onda kada se radi o njihovim ličnim interesima, i bez štete po prava odbrane, njihovi pogledi i zabrinutosti budu predstavljene i razmotrene u odgovarajućim fazama krivičnog postupka. Žrtvama treba biti osigurana potrebna pomoć čitavim tokom trajanja postupka. Njihov privatni život i njihova sigurnost kao i sigurnost njihove porodice i njihovih svjedoka, moraju biti zaštićeni, naročito od zastrašivanja i odmazde. Potrebno je izbjegavati nepotrebna kašnjenja u rješavanju predmeta i u izvršenju sudskih odluka kojima je žrtvama dodijeljeno obeštećenje. Deklaracija, takođe, insistira na korištenju vansudskih oblika rješavanja sporova, uključujući medijaciju, arbitražu i prakse običajnog prava kako bi se olakšalo pomirenje i obeštećenje žrtava. Učinitelji krivičnih djela ili oni koji su odgovorni za njihovo ponašanje trebaju pravično naknaditi štetu koju su prouzrokovali žrtvama, njihovim porodicama i onima koje su žrtve izdržavale. To obeštećenje treba uključiti povrat dobara, naknadu za pretrpljenu štetu ili gubitke, naknadu troškova nastalih usljed viktimizacije, izvršenje usluga i reuspostavu prava. Vlade trebaju preispitati njihove prakse, propise i zakone kako bi odluka o restituciji bila moguća u krivičnim predmetima. Ukoliko nije moguće dobiti potpuno obeštećenje od učinitelja, države trebaju osigurati finansijsko obeštećenje žrtvama koje su pretrpjele tjelesno oštećenje ili značajan napad na psihički ili duševni integritet usljed teških krivičnih djela kao i porodici žrtava, posebno osobama koje su izdržavale osobe koje su preminule ili koje su postale fizički ili mentalno nesposobne usljed te viktimizacije. Neophodno je podsticati

štetu ili ozbiljan napad na njihova osnovna prava, zbog činjenja ili propuštanja koja još ne predstavljaju kršenje nacionalnog krivičnog zakonodavstva, ali koja predstavljaju kršenje međunarodno priznatih normi u oblasti prava čovjeka. U tom smislu, države bi trebale razmotriti uključivanje u njihovo nacionalno zakonodavstvo normi koje zabranjuju zloupotrebu vlasti i predviđaju obeštećenje za žrtve takvih zloupotreba.

osnivanja, jačanja i širenja nacionalnih fondova za obeštećenje žrtava. Žrtvama se, kad je to potrebno, treba osigurati materijalna, medicinska, psihološka i socijalna pomoć putem državnih, društvenih i autohtonih dobrovoljnih organizacija. Žrtve trebaju biti obavještene o zdravstvenim i socijalnim službama i drugim oblicima pomoći koji im mogu biti od koristi i trebaju im imati lak pristup. Osoblje policijskih, pravosudnih, zdravstvenih i socijalnih službi treba biti obučavano o potrebama žrtava.

Time je Deklaracija preuzela mnoge stavove iz ranije pomenute Preporuke Ministarskog komiteta Vijeća Evrope, koja je, uz navedeno, isticala i neophodnost informisanja žrtava, još pri kontaktu s policijom, osim o mogućnostima dobivanja navedenih vidova pomoći, i o mogućnosti dobivanja pravnih savjeta. Dužnost policije je da što jasnije i potpunije utvrdi činjenice koje se odnose na povrede i štete pretrpljene od strane žrtava. Diskreciona odluka o gonjenju učinitelja ne bi trebala biti donijeta bez uzimanja u obzir pitanja obeštećenja žrtava, uključujući tu napore koje je u tom cilju učinio učinitelj. Žrtva bi trebala biti obaviještena o definitivnoj odluci koja se tiče gonjenja učinitelja, osim kada je ona tražila da o tome ne bude obaviještena. Žrtva bi trebala raspolagati pravom da traži od nadležnog organa reviziju odluke o negonjenju ili da sama preduzme gonjenje. U slučajevima kada je to moguće i prikladno, djeca žrtve, bolesni ili mentalno hendikepirani trebali bi biti ispitivani u prisustvu roditelja ili staratelja ili druge osobe kvalifikovane da im pruži pomoć. Žrtva bi trebala biti informisana o suđenjima koja se odnose na krivična djela kojima je oštećena. Krivični sud bi trebao moći dosuditi obeštećenje žrtve od strane učinitelja, a pri izboru sankcije krivični sud trebao bi uzeti u obzir sve povrede i štete koje je pretrpjela žrtva i sva obeštećenja učinjena od strane učinitelja kao i njegove iskrene napore u tom pravcu. Kada je to potrebno, naročito u slučaju organiziranog kriminala, žrtve i njihove porodice trebaju biti efikasno zaštićene od prijetnji i osveta učinitelja.

Preporukom Ministarskog komiteta Vijeća Evrope R (2006) 8 o pomoći žrtvama krivičnih djela⁷, kojom je zamijenjena Preporuka Ministarskog komiteta Vijeća Evrope R (87) 21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije⁸, savjetuje se državama članicama da se u svom

⁷ Preporuka je usvojena od strane Ministarskog komiteta Vijeća Evrope 14.06.2006. godine.

⁸ Preporuka je usvojena od strane Ministarskog komiteta Vijeća Evrope 17.09.1987. godine.

zakonodavstvu i praksi inspiriraju principima izraženim u njoj. U Preporuci se, između ostalog, ističe da se pod sekundarnom viktimizacijom podrazumijeva viktimizacija koja rezultira ne direktno iz krivičnog djela nego iz odgovora pruženog žrtvama od strane institucija i pojedinaca. Države bi trebale osigurati stvarno priznanje i poštivanje prava žrtava, prije svega, sigurnost, dostojanstvo, privatni i porodični život i priznati negativne učinke koji su na njih ostavila učinjena krivična djela. Države trebaju preduzeti mjere usmjerene na umanjeње negativnih učinaka krivičnih djela i osigurati pomoć žrtvama na svim područjima njihove reintegracije, u zajednici, porodici ili na radnom mjestu. Žrtvama mora biti na raspolaganju pomoć koja uključuje pružanje medicinskih usluga, materijalne pomoći, usluga službi za psihičko zdravlje kao i socijalnih službi i savjeta. Te usluge trebaju biti besplatne, barem u periodu neposredno nakon učinjenja krivičnog djela. Države trebaju naročito voditi računa o tome da posebne mjere pomoći budu osigurane osobito ranjivim žrtvama bilo da ta ranjivost proizilazi iz njihovih ličnih karakteristika ili iz okolnosti krivičnog djela. Preporuka se potom bavi ulogom javnih službi i službi za pružanje pomoći žrtvama, a, kada su u pitanju institucije krivičnog pravosuđa, Preporuka ističe da te institucije moraju osigurati žrtvama, nakon što identifikuju njihove potrebe, informacije, zaštitu i odgovarajuću pomoć i uputiti ih na odgovarajuće službe za pomoć žrtvama. Žrtve trebaju dobiti obavještenja o odlukama koje se donose u vezi njihovih predmeta i moraju imati priliku da prezentiraju informacije onima koji u okviru krivičnog pravosuđa donose odluke. Pravna pomoć mora biti stavljena na raspolaganje žrtvama onda kada se to pokaže prikladnim. Pozivajući države na osnivanje posebnih službi za pomoć žrtvama i podršku rada nevladinih organizacija koje se bave pružanjem pomoći žrtvama, Preporuka naglašava da sve žrtve trebaju dobiti informaciju o službama i organizacijama koje im mogu pružiti pomoć, o tipu pomoći i, u odgovarajućim slučajevima, o njenoj cijeni. Kada žrtva podnese prijavu policiji ili krivičnom pravosuđu, mora biti informisana barem o proceduri koja će uslijediti i o njenoj ulozi u toj proceduri, uvjetima i modalitetima dobivanja zaštite, uvjetima i modalitetima dobivanja obeštećenja od učinitelja, mogućnosti i cijeni dobivanja pravnog savjeta, pravne pomoći i svakog drugog tipa pomoći, o koracima koje je neophodno preduzeti radi dobivanja naknade štete od države, a, ako je riječ o žrtvi koja živi u drugoj državi, o mehanizmima koji omogućavaju zaštitu njenih interesa. Osim u slučaju kada to žrtve ne

žele, žrtve trebaju biti informisane o sudbini njihove prijave, o etapama odvijanja krivičnog postupka i odluci donesenoj od strane nadležnog suda. Države, takođe, trebaju uvesti procedure koje omogućavaju žrtvama da traže, u okviru krivičnog postupka, obeštećenje od učinitelja krivičnog djela. Posebna pažnja se posvećuje obeštećenju žrtava od strane države. Država bi trebala osigurati obeštećenje žrtvama umišljajnih krivičnih djela nasilja, uključujući i žrtve seksualnog nasilja kao i užoj porodici žrtava i osobama o kojima su se starale žrtve koje su preminule usljed jednog takvog krivičnog djela. Države trebaju garantovati, u svim fazama postupka, zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta žrtava, posebno žrtava svjedoka.

Navedene standarde koji se odnose na položaj žrtava krivičnih djela u okviru krivičnog postupka, sadrže i brojni međunarodni dokumenti čije odredbe obavezuju države članice da ih implementiraju u svom zakonodavstvu.

Okvirnom odluke Vijeća Evropske unije od 15. marta 2001. godine o položaju žrtava u krivičnim postupcima⁹ određeno je da je svaka država članica Evropske unije dužna žrtvama osigurati stvarnu i odgovarajuću ulogu u svom krivičnom pravosudnom sistemu. Za vrijeme postupka, žrtve se moraju tretirati na dostojan način i uz poštovanje njihovog ličnog dostojanstva. Moraju im se priznati njihova prava i legitimni interesi, naročito u okviru krivičnog postupka. Posebno osjetljive žrtve moraju uživati specijalan tretman koji najbolje odgovara njihovoj situaciji. Države članice su dužne žrtvama garantovati mogućnost da budu saslušane u toku postupka kao i da pruže dokaze. Nadalje, moraju se preduzeti odgovarajuće mjere kako bi žrtve u krivičnom postupku bile ispitivane samo u mjeri u kojoj je to neophodno. U okviru prava na informaciju, Odluka propisuje da je svaka država članica dužna garantovati žrtvama, i to od njihovog prvog kontakta sa represivnim organima, svim sredstvima koje smatra pogodnim i na razumljiv način, pristup informacijama neophodnim za zaštitu njihovih interesa. Žrtve trebaju biti informisane barem o: službama i organizacijama kojima se mogu obratiti radi dobivanja pomoći, tipu

⁹ Okvirna odluka Vijeća Evropske unije od 15. marta 2001. godine o položaju žrtava u krivičnim postupcima (2001/220/JAI) definira „žrtvu“ kao fizičku osobu koja je pretrpjela štetu, uključujući tu i napad na svoj fizički ili psihički integritet, duševnu patnju ili materijalnu štetu, neposredno prouzrokovanu činjenjima ili propuštanjima koja povrijeđuju krivično zakonodavstvo jedne zemlje članice Evropske unije.

pomoći koji mogu dobiti, kome i na koji način mogu podnijeti prijavu, etapama postupka koje slijede nakon podnošenja prijave i o ulozi žrtve u njima, kako i pod kojim uvjetima žrtve mogu koristiti zaštitu, u kojoj mjeri i pod kojim uvjetima žrtva ima pristup pravnim savjetima ili pravnoj pomoći ili svakom drugom obliku savjeta, zahtjevima u vezi s pravom žrtve na reparaciju, te, u slučaju da žrtva ima prebivalište u nekoj drugoj državi, kojim mehanizmima raspolaže da bi osigurala odbranu svojih interesa. Žrtvi, koja je za to iskazala želju, svaka država članica dužna je osigurati da bude informisana o nastavku postupka po njenoj prijavi, o okolnostima koje joj omogućuju, u slučaju krivičnog gonjenja, upoznavanje sa odvijanjem krivičnog postupka protiv osobe gonjene za djela koja se nje (žrtve) tiču, osim u izuzetnim slučajevima kada bi to moglo naštetiti postupku, te o odluci koju je sud donio. Države članice moraju, takođe, preduzeti neophodne mjere kako bi osigurale, barem u slučajevima kada postoji opasnost za žrtve, dostavljanje žrtvama informacije o puštanju na slobodu optužene ili osuđene osobe. Osim u slučaju kada je dostavljanje žrtvama nekih od ovih posljednjih informacija obavezno po zakonu koji uređuje krivični postupak, žrtvi se mora osigurati pravo izbora da te informacije ne prima. Države članice su dužne preduzeti neophodne mjere kako bi umanjile komunikacijske poteškoće tokom postupka za žrtve koje imaju svojstvo svjedoka ili stranke. U skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, svaka država članica dužna je žrtvi koja ima svojstvo stranke ili svjedoka pružiti mogućnost nadoknade troškova kojima je bila izložena radi njenog legitimnog učešća u krivičnom postupku. Svaka država članica dužna je garantovati u odgovarajućem nivou zaštitu žrtvama i, kada je to potrebno, njihovoj porodici i osobama koje su vezane uz članove njihove porodice, naročito u oblasti sigurnosti i zaštite njihovog privatnog života. Države članice dužne su voditi računa da se izbjegne kontakt žrtava i učinitelja krivičnih djela u sudskim prostorima, osim kada to zahtijeva krivični postupak, u kojem slučaju države članice su dužne predvidjeti odvojene čekaonice za žrtve. Kada je to potrebno radi zaštite žrtava, naročito onih najranjivijih, od posljedica njihovog izlaganja na javnom suđenju, svaka država članica je dužna garantovati im, uz donošenje sudske odluke, da se mogu koristiti načinima svjedočenja koji će im omogućiti tu zaštitu. Žrtvama krivičnih djela se mora garantovati obeštećenje od učinitelja u razumnom roku, u okviru krivičnog postupka, osim kada za izvjesne slučajeve, nacionalni zakon predviđa nadoknadu štete na drugi način. Svaka država članica je

dužna preduzeti mjere kako bi se favorizovao odgovarajući napor učinjen od strane učinitelja u cilju nadoknade štete žrtvi. Takođe, države članice su dužne uzeti u obzir svaki sporazum između učinitelja i žrtve do kojeg je došlo u postupku medijacije. Osim kada je to apsolutno neophodno radi krivičnog postupka, predmeti koji pripadaju žrtvi i koji su joj oduzeti tokom postupka, vратиće se žrtvi bez odlaganja. Podstičući i ističući značaj raznih oblika djelatnosti specijalnih službi i organizacija za pomoć žrtvama, Okvirna odluka obavezuje države članice da favorizuju da te osobe i organizacije prate žrtve, ako je to potrebno i moguće, u toku krivičnog postupka.

Među ostalim obavezujućim međunarodnim dokumentima koji se odnose i na prava žrtava krivičnih djela, potrebno je spomenuti dvije konvencije čiji je potpisnik i Bosna i Hercegovina.

To je, najprije, iako se u stvari ne odnosi direktno na prava žrtava krivičnih djela u krivičnom postupku, Evropska konvencija o obeštećenju žrtava krivičnih djela nasilja¹⁰. Konvencija je, kako se to navodi u njenoj preambuli, donesena s ciljem da se riješi položaj žrtava krivičnih djela nasilja učinjenih namjerno, koje su pretrpjele tjelesne ozljede ili narušenje zdravlja kao i položaj izdržavanih članova porodice osoba koje su umrle od posljedica takvih krivičnih djela i to uvođenjem i razvijanjem sistema za naknadu štete tim žrtvama od strane države na čijem su državnom području takva krivična djela učinjena, naročito ako učinitelj nije otkriven ili ako učinitelj nema sredstava. Države članice su se obavezale da će takvim žrtvama, kada naknada štete nije u potpunosti raspoloživa iz drugih izvora, dati doprinos kako bi naknadile štetu. Šteta se u tim slučajevima naknađuje čak i kad se učinitelj ne može krivično goniti ili kazniti. Naknadu štete isplaćuje država na čijem je području krivično djelo učinjeno i to državljanima država stranaka Konvencije i državljanima svih država članica Vijeća Evrope koji imaju prebivalište u državi na čijem je području krivično djelo učinjeno. Naknada štete obuhvaća barem izgubljenu zaradu, troškove liječenja i bolničke troškove, a u odnosu na izdržavane članove porodice, izgubljeno izdržavanje. U sistemu naknade štete može se, za bilo koji ili za sve elemente naknade štete, utvrditi gornja granica iznad koje i donja granica ispod koje se šteta

¹⁰ Evropska konvencija o obeštećenju žrtava krivičnih djela nasilja (Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori, broj 4/2005) sastavljena je 24.11.1983. godine u Strasbourgu (ETS broj 116), a stupila je na snagu 01.02.1988. godine. Bosna i Hercegovina je ratificirala ovu Konvenciju 22.03.2005. godine.

neće naknađivati. Naknada štete može se smanjiti ili odbiti zbog finansijske situacije podnosioca zahtjeva. Takođe, ona se može smanjiti ili odbiti zbog ponašanja žrtve ili podnosioca zahtjeva prije, tokom ili nakon krivičnog djela ili u vezi s ozljedom ili smrću, zbog njihove uključenosti u organizirani kriminal ili zbog njihovog članstva u organizaciji koja se bavi krivičnim djelima nasilja ili kada bi potpuna ili djelomična naknada bila protivna smislu za pravdu ili javnom poretku. U cilju izbjegavanja dvostruke naknade štete, država ili nadležno tijelo mogu od dodijeljene naknade oduzeti ili od osobe kojoj je šteta naknađena tražiti povrat bilo kojeg iznosa novca primljenog na ime ozljede ili smrti od učinitelja, socijalnog osiguranja ili osiguranja, odnosno koji dolazi iz bilo kojeg drugog izvora. Na državu ili nadležno tijelo mogu preći prava osobe kojoj je šteta naknađena za iznos isplaćene naknade štete. Konvencija zahtjeva od država članica i da poduzmu odgovarajuće korake kako bi osigurale da mogućim podnositeljima zahtjeva budu na raspolaganju informacije o sistemu za naknadu štete od strane države.

Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala¹¹ bavi se položajem žrtava ove vrste kriminala i obavezuje države članice da na žrtve ove vrste kriminala, ukoliko su svjedoci, primjenjuju odredbe o zaštiti svjedoka, koje predviđaju djelotvornu zaštitu od potencijalne odmazde ili zastrašivanja svjedoka u krivičnom postupku i po potrebi njihove rodbine i drugih njima bliskih osoba. Te odredbe mogu sadržavati, između ostalog, bez štete za prava optuženog, ustanovljavanje procedura za fizičku zaštitu tih lica, kao što su, u potrebnoj i izvodivoj mjeri, njihovo premještanje i neotkrivanje ili ograničavanje otkrivanja informacija koje se tiču identiteta i boravišta tih osoba, te obezbjeđenje pravila o dokazima kako bi se omogućilo da iskaz svjedoka bude dat na način koji osigurava njegovu bezbjednost, kao što je svjedočenja putem korištenja komunikacijske tehnologije. Konvencija obavezuje države članice na preduzimanje odgovarajućih mjera, u okviru svojih sredstava, da pruže pomoć i zaštitu žrtvama krivičnih djela obuhvaćenih Konvencijom, a, naročito, u slučaju prijetnje, odmazde i zastrašivanja. Države članice su dužne uspostaviti odgovarajuće

¹¹ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala usvojena je 15.11.2000. godine. Bosna i Hercegovina je Konvenciju ratificirala 05.02.2002. godine, a objavljena je u Službenom glasniku BiH – Međunarodni ugovori, broj 3/02.

procedure radi omogućavanja žrtvama dobivanja kompenzacije i restitucije. Takođe, države članice su dužne omogućiti da stavovi i zabrinutost žrtava budu prezentirani i razmotreni u datim fazama krivičnog postupka, na način koji nije na štetu odbrane. Protokol za spriječavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se, kao i Protokolom protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i vazdušnim putem dopunjuje navedena Konvencija, takođe sadrži odredbe o zaštiti žrtava trgovine ljudima koje se odnose na njihovu zaštitu kako u krivičnom postupku tako i izvan postupka. U pogledu njihovih prava u okviru krivičnog postupka, osim mjera sadržanih u Konvenciji, države članice su obavezane da, u mogućoj mjeri prema domaćem pravu, štite privatnost i identitet žrtava trgovine ljudima tako što će, između ostalog, pravni postupak u vezi s tom trgovinom držati povjerljivim. Države su, takođe, obavezane da žrtvama pruže informacije o sudskom postupku.

III. Položaj oštećenog u krivičnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine

U kojoj mjeri ZKP FBiH garantuje žrtvama krivičnih djela navedene prava?

1. Iako u odredbama člana 228. stav 2.¹² i člana 279. stav 3.¹³ upotrebljava izraz „žrtva“, ZKP FBiH ne određuje značenje izraza „žrtva“, za razliku od značenja izraza „oštećeni“¹⁴. Iz sadržine odredbi u kojima se taj pojam upotrebljava, može se zaključiti da se pod „žrtvom“ podrazumijeva osoba neposredno pogođena učinjenjem krivičnog djela odnosno osoba koja je učinjenjem krivičnog djela pretrpjela direktnu štetu (po svoj fizički ili psihički integritet, duševni mir, materijalna dobra,

¹² Riječ je o odredbi koja obavezuje zdravstvene radnike, nastavnike, vaspitače, roditelje, staratelje, usvojitelje i druge osobe koje su ovlaštene ili dužne da pružaju zaštitu i pomoć maloljetnim osobama, da vrše nadzor, odgajanje i vaspitanje maloljetnika, a koji saznaju ili ocijene da postoji sumnja da je maloljetna osoba *žrtva* seksualnog, fizičkog ili nekog drugog zlostavljanja da o toj sumnji odmah obavijeste ovlaštenu službenu osobu ili tužitelja.

¹³ Riječ je o odredbi koja, u slučajevima učinjenja krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, isključuje mogućnost upotrebe pristanka *žrtve* u prilog odbrane optuženog.

¹⁴ Prema odredbi člana 21. tačka h) ZKP FBiH, „oštećeni“ je osoba kojoj je osobno ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo.

osnovna ljudska prava). U smislu navedenih zakonskih odredaba, za određenje onoga ko se smatra „žrtvom“, od prvenstvenog bi značaja bile materijalnopravne odredbe krivičnih zakona odnosno odredbe posebnog dijela krivičnog zakona kojima se određuju zakonska obilježja pojedinih krivičnih djela i iz kojih proizilazi, između ostalog, i ko je objekat radnje krivičnog djela. Kada se, pak, ima u vidu značenje koje izrazu „oštećeni“ daje ZKP FBiH, kao i sadržina zakonskih odredaba koje se odnose na oštećenog, moglo bi se reći da je pojam „oštećeni“, prije svega, procesnopravni pojam i da označava posebnog učesnika krivičnog postupka. Neke odredbe ZKP FBiH kao, na primjer, odredba člana 208. stav 1. ZKP FBiH, prema kojoj prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku može podnijeti osoba koja je ovlaštena da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku, upućuju da je značenje pojma „oštećeni“, prema ZKP FBiH, šire od značenja pojma „žrtve“ upotrijebljenog u pomenute dvije zakonske odredbe.

2. Premda, dakle, upotrebljava pojam „žrtva“ sa ipak, čini se, drugačijim značenjem od pojma „oštećeni“, ZKP FBiH propušta odrediti značenje tog pojma i na taj način ga, ukoliko to smatra potrebnim, razlikovati od pojma „oštećeni“. U skladu sa tim, ZKP FBiH ne sadrži ni generalnu odredbu kojom bi se žrtvama krivičnih djela garantovalo pravo na pristup sistemu krivičnog pravosuđa ni njena osnovna prava u okviru krivičnog postupka, kao što, uostalom, ne sadrži ni odredbu takve sadržine koja bi se odnosila na oštećenog. Nedostatak jedne takve odredbe odražava stav zakonodavca prema žrtvama krivičnih djela i oštećenima i položaju koji im dodjeljuje tokom krivičnog postupka. Njihova prava, ionako nedovoljna, moraju se skupljati pažljivim pretraživanjem zakonskog teksta. Slijedeći takav položaj koji oštećeni ima u strukturi zakona, naša pravosudna praksa još više marginalizira položaj oštećenog u krivičnom postupku i nerijetko, naročito kada se radi o pravu oštećenog da u krivičnom postupku ostvaruje imovinskopravni zahtjev koji je nastao usljed učinjenja krivičnog djela, postupa suprotno imperativnim zakonskim normama.

3. ZKP FBiH ne sadrži posebnu odredbu o pravu žrtve da prijavi krivično djelo, pa se i na žrtvu primjenjuje opšta odredba o pravu

građanina da prijavi izvršenje krivičnog djela¹⁵. Prema ZKP FBiH, prijava se podnosi tužitelju, usmeno ili pismeno, ali su i sud i ovlaštena službena osoba, ako je njima podnesena prijava, dužni tu prijavu primiti i odmah je dostaviti nadležnom tužitelju¹⁶.

Zakon propisuje da će se, ako se prijava podnosi usmeno, osoba koja podnosi prijavu upozoriti na posljedice lažnog prijavljivanja¹⁷. Međutim, zakon ne predviđa obavezu onoga kome se prijava podnosi da žrtvi – prijavitelju pruži informacije o proceduri koja će uslijediti nakon podnošenja prijave, o njenoj ulozi u toj proceduri, o javnim organima i službama koje joj stoje na raspolaganju radi pružanja neophodne pomoći niti o službama za pomoć žrtvama, vladinim ili nevladinim, o pravu žrtve na pravnu pomoć, o pravu da traži obeštećenje od učinitelja u okviru krivičnog postupka, o mjerama zaštite koje joj mogu biti pružene ako je njena sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba u opasnosti.

Obaveza poučavanja žrtve već u trenutku podnošenja prijave o mjerama zaštite može se izvesti iz odredbi Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka¹⁸, ali samo ako je riječ o žrtvi - svjedoku odnosno žrtvi – pretpostavljenom svjedoku ali i to samo za one za koje onaj kome se prijava podnosi procijeni da bi mogli predstavljati tu kategoriju svjedoka.

U nedostatku odgovarajuće generalne odredbe ZKP FBiH o pravima žrtava krivičnih djela na navedene informacije odnosno pouke, ostvarenje prava žrtava na te informacije, već u ovoj fazi postupka, zavisi od pojedinačne profesionalne senzibiliziranosti onoga kome žrtva podnosi prijavu o učinjenom krivičnom djelu i od širine distribuiranja pisanog materijala o pravima žrtava organizacija i tijela koja se bave zaštitom prava žrtava. Stoga bi u ZKP FBiH trebalo unijeti odredbu koja izričito obavezuje onoga kome se prijava podnosi da žrtvi – prijavitelju krivičnog djela pruži navedene informacije.

4. Kada je riječ o daljem toku krivičnog postupka, ZKP FBiH propisuje obavezu tužitelja da o neprovođenju istrage i razlozima za to

¹⁵ Članom 229. stav 1. ZKP FBiH propisano je da građanin ima pravo prijaviti izvršenje krivičnog djela.

¹⁶ Član 230. stav 1. i 3. ZKP FBiH.

¹⁷ Član 230. stav 2. ZKP FBiH.

¹⁸ Član 6. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (Službene novine FBiH, broj 36/03).

obavijesti oštećenog (kao i podnositelja prijave) u roku od tri dana. Oštećeni i podnositelj prijave imaju pravo podnijeti pritužbu u roku od osam dana uredu tužitelja.¹⁹ ZKP FBiH, dakle, ne predviđa mogućnost za oštećenog da sam preduzme gonjenje učinitelja. Međutim, ZKP FBiH mu daje pravo da od tužitelja traži reviziju odluke o negonjenju i to ne samo u slučaju kada je tužitelj odlučio da ne sprovodi istragu nego i onda kada tužitelj donese odluku o obustavi istrage o kojoj je takođe dužan obavijestiti oštećenog²⁰. Ali, u slučaju povlačenja optužnice od strane tužitelja, što za posljedicu ima obustavljanje postupka rješenjem, ZKP FBiH ne obavezuje tužitelja da o namjeri povlačenja optužnice obavijesti oštećenog niti daje mogućnost oštećenom da od tužitelja traži preispitivanje te odluke, nego samo obavezuje sud da o obustavljanju postupka usljed povlačenja optužnice obavijesti oštećenog²¹.

5. Nadalje, ZKP FBiH sadrži izričitu odredbu koja obavezuje sud da o rezultatima pregovaranja o krivnji obavijesti oštećenog²². Kako o rezultatima pregovaranja o krivnji sud stiče saznanje onda kada mu bude dostavljen sporazum o priznanju krivnje, obavještanje oštećenog od strane suda o rezultatima pregovaranja može već tada uslijediti. Ali, kako se navedena odredba nalazi u posljednjem stavu člana koji je posvećen pregovaranju o krivnji²³, ona bi se mogla tumačiti i tako da zakonodavac ustvari obavezuje sud da oštećenog obavijesti o prihvatanju ili odbacivanju sporazuma o priznanju krivnje kao konačnom rezultatu pregovaranja. Stoga bi bilo neophodno, u nekim slijedećim izmjenama i dopunama ZKP FBiH, preciznije odrediti ovu obavezu suda.

ZKP FBiH ne predviđa obavezu tužitelja da obavijesti oštećenog o samom postupku pregovaranja o priznanju krivnje sa osumnjičenim odnosno optuženim, niti obavezuje tužitelja da u vezi sa tim pregovorima zatraži izjašnjenje oštećenog. Iako zaključenje sporazuma između tužitelja i osumnjičenog odnosno optuženog o priznanju krivnje ne bi trebalo uslovljavati postojanjem saglasnosti oštećenog, čini se da bi za samu poziciju tužitelja u postupku pregovaranja a, naročito, kako bi se žrtvi omogućilo da o tome iznese svoje poglede, bilo neophodno pribaviti o tome stav oštećenog. To izjašnjenje oštećenog bi svakako trebalo

¹⁹ Član 231. stav 4. ZKP FBiH.

²⁰ Član 239. stav 2. ZKP FBiH.

²¹ Član 247. ZKP FBiH.

²² Član 246. stav 9. ZKP FBiH.

²³ Član 246. ZKP FBiH.

sadržavati i informacije tužitelju o tome da li je do tog trenutka osumnjičeni odnosno optuženi učinio određene napore u pravcu obeštećenja oštećenog.

Posljednjim izmjenama i dopunama ZKP FBiH propisano je da prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivnje sud provjerava, između ostalog, i da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiteljem izjasni o imovinskopравnom zahtjevu²⁴. Očito je da odredba ima za cilj poboljšanje zaštite interesa oštećenog u krivičnom postupku, u ovom slučaju, spriječavanjem zaključivanja i prihvatanja sporazuma o priznanju krivnje ukoliko prethodno oštećenom nije pružena mogućnost da se pred tužiteljem izjasni o imovinskopравnom zahtjevu. S obzirom na mjesto ovog uslova u strukturi zakonske odredbe koja se odnosi na pregovaranje o krivnji i njenu cjelokupnu sadržinu, proizilazi da će, u slučaju kada ovaj uslov nije ispunjen, sud odbaciti sporazum. Međutim, kako se, prema zakonskim odredbama, u slučaju odbacivanja sporazuma u odnosnom predmetu zakazuje glavni pretres, čini se da bi bilo bolje zakonom predvidjeti da, kada utvrdi da nije ispunjen ovaj uslov, podneseni sporazum o krivnji sud vrati tužitelju radi ispunjenja navedene dužnosti prema oštećenom. U protivnom, navedeno zakonsko rješenje, uvedeno u cilju zaštite interesa oštećenog, moglo bi se, prolongiranjem okončanja krivičnog postupka, okrenuti protiv njega jer je, po prirodi stvari, i interes oštećenog da se krivični postupak što prije okonča.

6. Dostavljanje informacija žrtvi odnosno oštećenom o daljem toku postupka uglavnom nije zakonom izričito regulisano, pa se o dužnosti organa krivičnog postupka, a, prije svega, suda, u vezi sa tim, zaključuje posredno.

Tako, na primjer, ZKP FBiH ne sadrži odredbu koja obavezuje sud da o glavnom pretresu (a ni o pretresu za izricanje krivičnopravne sankcije) obavijesti žrtvu odnosno oštećenog. Ukoliko oštećeni ima svojstvo svjedoka, on će na glavni pretres biti pozvan u svojstvu svjedoka. Međutim, moguće je da oštećeni nema svojstvo svjedoka. Iz odredbe koja obavezuje sudiju odnosno predsjednika vijeća da prije početka glavnog pretresa pouči oštećenog koji još nije podnio imovinskopравni zahtjev da ga može podnijeti do završetka glavnog pretresa²⁵ odnosno o pravu oštećenog da prijedlog za ostvarivanje

²⁴ Član 246. stav 6. tačka e) ZKP FBiH.

²⁵ Član 273. stav 4. ZKP FBiH.

imovinskopravnog zahtjeva može podnijeti do završetka pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije pred sudom²⁶, mogao bi se izvesti zaključak o obavezi suda da na glavni pretres odnosno pretres za izricanje krivičnopravne sankcije pozove takvog oštećenog ili da ga, barem, obavijesti o glavnom pretresu. O postojanju takve obaveze suda može se zaključiti i na osnovu odredbe koja oštećenom daje pravo na završnu riječ²⁷, te odredbe koja obavezuje sudiju odnosno predsjednika vijeća da po objavljivanju presude pouči, ne samo optuženog, nego i oštećenog o pravu na žalbu²⁸. S obzirom na prirodnu zainteresovanost oštećenog za ishod sudskog postupku povodom krivičnog djela kojim je povrijeđeno ili ugroženo neko njegovo osobno ili imovinsko pravo, ZKP FBiH bi trebao izričito propisati obavezu suda da na glavni pretres pozove i žrtvu odnosno oštećenog ili da ga barem obavijesti o glavnom pretresu. Samo tako će se osigurati pretpostavke za ostvarenje prava žrtve na predlaganje dokaza, na kojem pravu insistira Okvirna odluka Vijeća Evropske unije od 15. marta 2001. o položaju žrtava u krivičnim postupcima. Samo dostavljanje pismeno izrađene presude oštećenom, uz pouku o pravu na žalbu, na koje ZKP FBiH obavezuje sud²⁹ ne može zamijeniti pravo žrtve da bude informisana o odvijanju krivičnog postupka.

ZKP FBiH ne osigurava ostvarenje tog prava žrtve ni u daljem toku krivičnog postupka. O sjednici vijeća drugostepenog suda, pa i onda kada je oštećeni, koji može pobijati presudu samo zbog odluke suda o troškovima krivičnog postupka i odluke o imovinskopravnom zahtjevu³⁰, izjavio žalbu protiv presude, obavještavaju se samo tužitelj, optuženi i njegov branitelj³¹. Takođe, pošto se na pretres pred drugostepenim sudom shodno primjenjuju odredbe koje se odnose na glavni pretres u prvostepenom postupku³², zakon ne propisuje obavezu pozivanja oštećenog na taj pretres ili barem njegovog obavještanja o tom pretresu.

²⁶ Član 209. stav 2. ZKP FBiH.

²⁷ Član 292. stav 1. ZKP FBiH.

²⁸ Član 303. stav 1. ZKP FBiH.

²⁹ Član 304. stav 3. i 4. ZKP FBiH.

³⁰ Član 308. stav 4. ZKP FBiH.

³¹ Član 319. stav 1. ZKP FBiH.

³² Član 332. stav 1. ZKP FBiH.

7. Iako izričito propisuje da se ispitivanje osumnjičenog treba vršiti tako da se u punoj mjeri poštuje njegova ličnost³³, ZKP FBiH ne sadrži izričitu odredbu kojom se od tijela krivičnog postupka zahtijeva da se saslušanje odnosno ispitivanje žrtava i oštećenih vrši uz razumijevanje i uz poštovanje njihovog ličnog dostojanstva. Uz blagonaklon stav prema zakonodavcu, odsustvo jedne takve generalne odredbe koja bi se odnosila na tretman žrtava prilikom ispitivanja i cijelim tokom krivičnog postupka moglo bi se tumačiti zakonodavčevom pretpostavkom da će nadležna tijela tako postupati sa žrtvom već samim tim što je žrtva, što se radi o nekom ko je učinjenjem krivičnog djela pretrpio fizičku, psihičku ili materijalnu štetu ili gubitak. Na žalost, odsustvo jedne takve odredbe više je znak nedovoljne pažnje koju zakonodavac dodjeljuje žrtvama u cjelini. U praksi ono ima za posljedicu nedovoljno senzibiliziran odnos organa krivičnog postupka prema žrtvama i, naročito, nedovoljnu svijest kod sudija da je njihova dužnost zahtijevati i osigurati da svi učesnici krivičnog postupka na taj način se odnose prema žrtvama.

Nedostatak jedne takve generalne odredbe o postupanju sa žrtvama tokom krivičnog postupka, uz postojanje u zakonu odredaba koje zahtijevaju poseban obzir prema određenim kategorijama oštećenih koji se saslušavaju u svojstvu svjedoka, mogao bi se tumačiti kao da zakonodavac nije ni smatrao da ostale žrtve trebaju imati poseban tretman zbog toga što su žrtve. Stoga je neophodno pri slijedećim izmjenama i dopunama ZKP FBiH propisati obavezu svih organa krivičnog postupka da sa žrtvama odnosno oštećenima postupaju sa razumijevanjem i uz poštovanje njihovog ličnog dostojanstva.

8. U nedostatku posebne odredbe o obavezi zaštite ličnog dostojanstva žrtve i postupanju prema njoj sa razumijevanjem i uz poseban obzir, zaštita ličnog dostojanstva oštećenog koji se saslušava kao svjedok i njegove sigurnosti tokom glavnog pretresa može se ostvariti primjenom odredaba ZKP FBiH koje obavezuju sudiju odnosno predsjednika vijeća da zaštite svakog svjedoka od vrijeđanja, prijetnje i napada, da upozore ili novčano kazne učesnika u postupku ili bilo koju osobu koja vrijeđa, prijeti ili dovodi u opasnost sigurnost bilo kojeg svjedoka pred sudom, da u slučaju ozbiljne prijetnje svjedoku, obavijeste tužitelja radi preduzimanja krivičnog gonjenja, te da na prijedlog stranke ili branitelja (prema zakonskom tekstu, ne i na prijedlog samog svjedoka

³³ Član 91. stav 2. ZKP FBiH.

ili po sopstvenoj inicijativi) naredi policijskim organima preduzimanje mjera neophodnih za zaštitu svjedoka³⁴.

Zaštita ličnog dostojanstva oštećenog tokom glavnog pretresa odnosno zaštita oštećenog od vrijeđanja, prijetnji i napada tokom glavnog pretresa može se osigurati i odredbama koje propisuju ovlašćenja sudije odnosno predsjednika vijeća na kažnjavanja zbog narušavanja reda i procesne discipline. Na osnovu ovih odredaba sudija odnosno predsjednik vijeća može udaljiti osobu iz sudnice da bi se zaštitilo pravo na pravedno i javno suđenje odnosno održalo dostojanstveno i neometano suđenje. Takođe, sudija odnosno predsjednik vijeća može narediti da se optuženi udalji iz sudnice za određeni vremenski period ukoliko optuženi i nakon upozorenja nastavi s nedoličnim ponašanjem zbog kojeg je opravdano njegovo udaljenje iz sudnice a u kojem vremenskom periodu se može nastaviti postupak ukoliko optuženi ima branitelja³⁵.

I dok oštećenog ne izdvaja od ostalih svjedoka u pogledu njegove zaštite od uznemiravanja, vrijeđanja, prijetnji ili napada, čime bi se istaklo da takva zaštita pripada oštećenom i kada nema svojstvo svjedoka, ZKP FBiH, kada govori o mjerama procesne discipline i kažnjavanju učesnika krivičnog postupka ili osoba koje prisustvuju glavnom pretresu koje ometaju red ili se ne pokoravaju naređenjima sudije odnosno predsjednika vijeća za održavanje reda, među osobama koje podliježu tim mjerama izričito spominje i oštećenog i svjedoka³⁶.

I neke druge odredbe ZKP FBiH koje se odnose na svjedoke omogućavaju u praksi postupanje s obzirom prema žrtvama – svjedocima.

Tako, na primjer, ZKP FBiH omogućava da se svjedok, ne samo s obzirom na životnu dob, tjelesno i duševno stanje svjedoka, nego i kada na to ukazuju drugi opravdani interesi³⁷ sasluša putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način da mu stranke i branitelj mogu postavljati pitanja bez prisustva u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Poseban obzir prema žrtvi krivičnog djela u smislu spriječavanja njene sekundarne viktimizacije tokom krivičnog postupka, mogao bi se smatrati „drugim opravdanim interesom“ i biti osnov za primjenu ove odredbe ZKP FBiH prilikom saslušanja žrtve kao svjedoka.

³⁴ Član 282. ZKP FBiH.

³⁵ Član 257. stav 1. i 2. ZKP FBiH.

³⁶ Član 257. stav 3. ZKP FBiH.

³⁷ Član 100. stav 6. ZKP FBiH.

Takođe, ZKP FBiH zahtijeva od sudije odnosno predsjednika vijeća da u odgovarajućoj mjeri kontroliše način i redoslijed ispitivanja svjedoka i izvođenja dokaza, između ostalog, i radi zaštite svjedoka od uznemiravanja i zbunjivanja³⁸, te ta odredba nameće obavezu sudiji odnosno predsjedniku vijeća da vodi računa o zaštiti ličnog dostojanstva oštećenog prilikom njegovog ispitivanje u toku glavnog pretresa.

9. ZKP FBiH sadrži odredbe koje propisuju poseban obzir prema određenim kategorijama oštećenih. Radi se o maloljetnim oštećenima i o žrtvama, kako ih zakon naziva, „seksualnih delikata“. Naime, zakon propisuje da će se prilikom saslušanja maloljetne osobe, naročito ako je ona oštećena krivičnim djelom, postupiti obazrivo da saslušanje ne bi štetno utjecalo na psihičko stanje maloljetnika i da će se saslušanje maloljetne osobe izvršiti uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe³⁹. Zakon takođe propisuje da oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela, a, ako je takvo ispitivanje obavljeno – na takvom iskazu ne može se zasnivati sudska odluka⁴⁰ odnosno da oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom spolnom životu prije počinjenog krivičnog djela koje je predmet postupka te da se niti jedan dokaz koji se iznosi da bi pokazao ranije spolno iskustvo, ponašanje ili spolnu orijentaciju oštećenog neće prihvatiti⁴¹. U ove dvije posljednje situacije, koje se odnose na žrtve tzv. seksualnih delikata, zakon, dakle, propisuje i procesne posljedice za nepostupanje u skladu sa tim odredbama odnosno nameće ograničenja u predlaganju i izvođenju dokaza koji bi doveli do kršenja tih odredaba kojima se štiti lični integritet žrtava navedenih krivičnih djela.

Zakonska odredba koja organe krivičnog postupka obavezuje na obazrivo postupanje pri saslušanju maloljetnog oštećenog kako se ono ne bi štetno odrazilo na njegovo psihičko stanje nameće za njih obavezu da

³⁸ Član 277. stav 2. ZKP FBiH.

³⁹ Član 100. stav 4. ZKP FBiH.

⁴⁰ Član 100. stav 5. ZKP FBiH

⁴¹ Član 279. stav 1. ZKP FBiH. Stavom 2. člana 279. propisano je da se izuzetno od stava 1. tog člana može u postupku koristiti dokaz da sperma, medicinska dokumentacija o povredama ili drugi materijalni dokazi potiču od druge osobe, a ne od optuženog. Prije prihvatanja takvog dokaza obaviće se odgovarajuće saslušanje s kojega je isključena javnost (stav 4.), a zahtjev, prateća dokumentacija i zapisnik sa saslušanja čuvaju se zapečaćeni u posebnom omotu, osim ako sud ne odredi drugačije (stav 5.).

pri saslušanju takvog maloljetnog oštećenog, osim činjenice da se radi o žrtvi krivičnog djela, imaju u vidu i njegovu dob, stepen duševne, emocionalne i socijalne zrelosti, obrazovni nivo, prilike i sredinu u kojoj živi. Ta odredba omogućava organima krivičnog postupka i da saslušanje maloljetnog oštećenog obavljaju u prisustvu njegovog roditelja ili staratelja kao osobe u koju maloljetna osoba ima povjerenje i čije prisustvo treba da predstavlja psihološku potporu maloljetnom oštećenom prilikom saslušanja. Međutim, sigurno je da to neće biti primjenjivo u svim slučajevima (na primjer, kada se očekuje da bi se prisustvo roditelja negativno odrazilo na spremnost maloljetnog oštećenog da iskazuje ili da istinito iskazuje). U slučajevima kada roditelj ili staratelj maloljetnog oštećenog zahtijeva da bude prisutan njegovom saslušanju, osim kada se radi o roditelju ili staratelju osumnjičenom za učinjenje krivičnog djela na štetu maloljetnog oštećenog, treba biti veoma oprezan pri pribjegavanju isključenju njihovog prisustva takvom saslušanju. Za takvo postupanje potrebno bi bilo pribaviti podatke (mišljenje psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe ili druge dokaze koji na to upućuju) koji bi ukazivali na takvu potrebu. Pod obavezom organa krivičnog postupka na obazrivo postupanje može se podvesti i obaveza izbjegavanja višekratnog saslušanja maloljetnog oštećenog.

ZKP FBiH takođe sadrži odredbu koja obavezuje na snimanje audio ili audiovizuelnim sredstvima saslušanja maloljetnih osoba koje nisu navršile šesnaest godina života i koje su oštećene krivičnim djelom⁴². Iz same odredbe ne može se zaključiti da joj cilj upravo zaštita maloljetnih žrtava krivičnih djela. Međutim, ova odredba bi, takođe, trebala biti korištena za zaštitu maloljetne žrtve krivičnog djela od njene sekundarne viktimizacije tokom postupka na način da bi se njenom primjenom, uz prethodno osiguranje prava odbrane osumnjičenog odnosno optuženog, izbjeglo višekratno saslušanje maloljetnog oštećenog ili njegovo izlaganje negativnim učincima pojavljivanja u sudnici.⁴³

⁴² Član 104. ZKP FBiH.

⁴³ Iako predviđa obavezno snimanje audio ili audiovizuelnim sredstvima saslušanja maloljetnih osoba koje nisu navršile šesnaest godina života i koje su oštećene krivičnim djelom, ZKP FBiH ne predviđa izričito mogućnost da se taj snimak reproducira na glavnom pretresu bez ponovnog ispitivanja na glavnom pretresu maloljetnog oštećenog. Sa takvom mogućnošću, naravno uz prethodno osiguranje mogućnosti strankama i branitelju da svjedoku postave pitanja bez prisustva u prostoriji u kojoj se svjedok nalazi (putem videoveze) ili uz njihovu prisustnost u toj prostoriji, obaveza

10. Osim navedenih odredaba koje se odnose na maloljetne oštećene i na žrtve tzv. seksualnih delikata, ZKP FBiH ne sadrži posebne odredbe o drugim kategorijama posebno osjetljivih žrtava krivičnih djela. Njihovi interesi, ali samo ako istovremeno imaju i svojstvo svjedoka, mogu se posebno zaštititi primjenom odredaba Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka. Naime, odredbom člana 3. stava 3. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka propisano je da je ugroženi svjedok onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatiziran okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik. Dakle, posebno osjetljive žrtve, ukoliko imaju svojstvo svjedoka, mogu prema ovom Zakonu, dobiti svojstvo ugroženog svjedoka, koje utvrđuje sud rješenjem i, na taj način, uživati poseban tretman.

Mjere zaštite ugroženih svjedoka, pa i posebno osjetljivih žrtava kojima je utvrđeno svojstvo ugroženog svjedoka, predviđene Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka su: osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći uključujući i prisustvo odgovarajućih stručnih osoba prilikom ispitivanja ili saslušanja (član 7.), saslušanje ugroženog svjedoka u najskorije moguće vrijeme i drugačijim redoslijedom od onog koji je propisan ZKP FBiH (član 8.), kontroliranje u odgovarajućoj mjeri od strane sudije odnosno predsjednika vijeća načina ispitivanja ugroženog svjedoka u cilju njegove zaštite od uznemiravanja i zbunjivanja a, u izuzetnim okolnostima, uz saglasnost stranaka i branitelja, saslušanje svjedoka na taj način što će mu sud direktno postavljati pitanja u ime stranaka i branitelja (član 9.), svjedočenje ugroženog svjedoka putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način na koji stranke i branitelj mogu postavljati pitanja a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa svjedokom (član 10.), udaljavanje optuženog iz sudnice kada postoji opravdana bojazan da će prisustvo optuženog utjecati na sposobnost svjedoka da svjedoči potpuno i tačno (član 11.) i čitanje zapisnika o iskazima ugroženog svjedoka datim u istrazi i korišćenje kao dokaza na glavnom pretresu (član 12.).⁴⁴

snimanja iskaza maloljetnog oštećenog mlađeg od 16 godina bi imala puni smisao a osigurala bi se i mogućnost zasnivanja sudske odluke na takvom iskazu.

⁴⁴ Ovim nabrojanjem obuhvaćene su samo mjere zaštite iz Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka predviđene, prema tekstu odnosnih zakonskih odredaba, za kategoriju ugroženih svjedoka ili i za kategoriju ugroženih

Neke od mjera zaštite iz ovog posebnog zakona primjenjive su, kako se to moglo vidjeti iz dosadašnjeg pregleda relevantnih odredaba ZKP FBiH, i na osnovu odredaba ZKP FBiH. Na primjer, saslušanje svjedoka u najskorije moguće vrijeme i drugačijim redoslijedom od onog koji je propisan u ZKP FBiH, moguće je i na osnovu člana 255. ZKP FBiH⁴⁵. Kontroliranje u odgovarajućoj mjeri od strane sudije odnosno predsjednika vijeća načina ispitivanja svjedoka u cilju njegove zaštite od uznemiravanja i zbunjivanja može se provesti i po članu 277. stav 3.⁴⁶ i članu 282. stav 1. ZKP FBiH⁴⁷. Svjedočenje svjedoka putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način na koji stranke i branitelj mogu postavljati pitanja a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa svjedokom moguće je na osnovu člana 100. stav 6. ZKP FBiH. Navedene mjere je, na osnovu pomenutih odredaba ZKP FBiH, dakle, moguće primijeniti pri saslušanju žrtava kao svjedoka i bez donošenja posebnog rješenja kojim im se određuje svojstvo ugroženog svjedoka i bez primjene Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

Međutim, očito je da ovaj posebni zakon pruža širi i potpuniji katalog mjera zaštite ove kategorije svjedoka. Na primjer, osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći, kao mjera zaštite ugroženih svjedoka propisana članom 7. tog zakona, ima u vidu stručnu pomoć i potporu ovoj kategoriji svjedoka u vezi sa njihovim položajem svjedoka a ne isključivo i samo tokom saslušanja kao što to ima u vidu odredba člana 100. stav 4. ZKP FBiH, koja određuje da će se saslušanje maloljetne osobe obaviti uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe. Takođe, izričitim propisivanjem odstupanja od načela neposrednosti u određenim slučajevima, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka osigurava bolju zaštitu te kategorije svjedoka od

svjedoka i svjedoka pod prijetnjom ali ne i one koje su predviđene isključivo za kategoriju svjedoka pod prijetnjom.

⁴⁵ Odredbom člana 255. ZKP FBiH propisano je da glavni pretres teče redom koji je određen u zakonu, ali da sudija odnosno predsjednik vijeća može da odstupi od redovnog toka raspravljanja zbog posebnih okolnosti. Potreba zaštite interesa posebno osjetljive žrtve bi se mogla podvesti pod te posebne okolnosti.

⁴⁶ Članom 277. stavom 3. ZKP FBiH obavezan je sudija odnosno predsjednik vijeća da u odgovarajućoj mjeri kontroliše način i redoslijed ispitivanja svjedoka i izvođenja dokaza, između ostalog, i radi zaštite svjedoka od uznemiravanja i zbunjivanja.

⁴⁷ Odredba člana 282. stav 1. ZKP FBiH odnosi se obavezu sudije odnosno predsjednika vijeća da zaštiti svjedoka od vrijeđanja, prijetnje i napada.

opasnosti postupovne traumatizacije ali i neophodnu kvalitetu njihovih iskaza koja bi mogla biti ugrožena njihovim višekratnim izlaganjima saslušanjima, atmosferi sudnice i pritisku stranačkog ispitivanja. Ali, potrebno je imati u vidu da član 24. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka propisuje da sud ne može zasnivati presudu isključivo na osnovu dokaza iz člana 12. tog zakona (izuzeci od direktnog izvođenja dokaza)⁴⁸.

11. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka pruža takođe mogućnost zaštite lične sigurnosti žrtava krivičnih djela i sigurnosti njihove porodice, ali, opet, ako su žrtve istovremeno i svjedoci. Svjedokom pod prijetnjom, koji navedenim zakonom uživa određene mjere zaštite, smatra se onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje⁴⁹. Osim što primjenu mjera zaštite ograničava samo na žrtve koje su istovremeno i svjedoci, ovaj zakon je restriktivan i zbog toga što „porodica“ u smislu tog zakona podrazumijeva osobe koje mogu odbiti svjedočenje prema ZKP FBiH⁵⁰, dakle, primijenjeno na žrtve, samo bračnog odnosno vanbračnog druga žrtve, te roditelja, djeteta, usvojitelja ili usvojenika žrtve. Žrtva, dakle, prema tom zakonu ne bi mogla uživati mjere zaštite predviđene tim zakonom ako bi usljed njenog učešća u postupku bila dovedena u opasnost sigurnost njenog brata ili sestre, a kamoli neke bliske osobe koja nije sa njom u srodničkim odnosima. Očito je, stoga, da je nužno proširiti krug osoba radi čijeg dovođenja u opasnost

⁴⁸ U vezi s odredbom člana 24. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, smatram da bi se ona trebala tumačiti tako da se ona odnosi samo na čitanje i korištenje na glavnom pretresu zapisnika o iskazima datim u istrazi prilikom čijeg davanja optuženom i branitelju nije data mogućnost da ispituju tog svjedoka bilo direktno bilo posredstvom tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka. Inače, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (Službeni glasnik BiH, broj 61/2004), kojim se uređuju mjere koje osiguravaju zaštitu svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnim postupcima koje vodi Sud Bosne i Hercegovine ili glavni tužitelj Bosne i Hercegovine za krivična djela koja su u nadležnosti tog suda, propisano je da sud ne može zasnovati osuđujuću presudu ne samo isključivo na dokazima pribavljenim u skladu s odredbom o izuzecima od direktnog izvođenja dokaza, nego ni u odlučujućoj mjeri.

⁴⁹ Član 3. stav 1. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

⁵⁰ Prema članu 97. stav 1. ZKP FBiH to su samo bračni odnosno vanbračni drug osumnjičenog odnosno optuženog te roditelj, dijete, usvojitelj ili usvojenik osumnjičenog odnosno optuženog.

usljed žrtvinog učešća u krivičnom postupku, bi se mogle primijeniti mjere predviđene ovim zakonom.

12. ZKP FBiH ne sadrži odredbu koja obavezuje sud, tužitelja i druge organe da pouče žrtvu o postojećim mjerama zaštite svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka. Međutim, takva obaveza nametnuta je sudu, tužitelju i drugim organima Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka⁵¹, koji su dužni poučiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženog svjedoka o mjerama zaštite svjedoka predviđenim tim zakonom. Imajući u vidu takvu formulaciju dužnosti poučavanja, te, s obzirom da, prema ovom zakonu, svako dijete ili maloljetnik koji se saslušava kao svjedok može imati svojstvo ugroženog svjedoka⁵², može se zaključiti da je organ krivičnog postupka dužan svakog maloljetnog svjedoka i njegovog zakonskog zastupnika poučiti o mjerama zaštite koje su predviđene Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, ali da takva obaveza u pogledu ostalih žrtava -svjedoka postoji samo kad postoje, po ocijeni organa krivičnog postupka, dokazi ili indicije da bi se moglo raditi o drugim kategorijama ugroženih žrtava - svjedoka ili o žrtvama - svjedocima pod prijetnjom.

Stoga bi bilo neophodno i u ZKP FBiH propisati obavezu za sud, tužitelja i druge organe da svaku žrtvu pouči o mjerama zaštite njene i sigurnosti njene porodice i drugih njoj bliskih osoba propisanim pozitivnim zakonodavstvom koje joj stoje na raspolaganju kao i mjerama zaštite koje joj stoje na raspolaganju ako dobije svojstvo ugroženog svjedoka ili svjedoka pod prijetnjom.

13. Kada je u pitanju zaštita ličnog ili privatnog života žrtava odnosno oštećenih i njihova zaštita od neprimjerenog publiciteta, ZKP FBiH predviđa da se radi zaštite ličnog i intimnog života oštećenog može isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio⁵³. Odluku o isključenju javnosti sa glavnog pretresa donosi sudija odnosno vijeće, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka ili branitelja, ali uvijek po njihovom saslušanju. Zakon, dakle, ne propisuje pravo oštećenog da podnese takav prijedlog niti obavezu suda da o eventualnom isključenju javnosti sasluša i oštećenog, pa čak ni onda kada bi se javnost isključivala s obrazloženjem da se to čini radi zaštite ličnog ili intimnog života

⁵¹ Član 6. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

⁵² Član 3. stav 3. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

⁵³ Član 250. ZKP FBiH.

oštećenog. Naravno, nedostatak jedne takve odredbe ne spriječava sud da o potrebi isključenja javnosti sa glavnog pretresa sasluša i oštećenog ali njeno odsustvo znači i odsustvo takve obaveze za sud. Međutim, isključenje odnosno neisključenje javnosti sa glavnog pretresa može značajno tangirati interese oštećenog. Naime, u određenim slučajevima, iako se radi o okolnostima koje se tiču ličnog ili privatnog života oštećenog, oštećeni može smatrati da je i tada javnost postupka u njegovom interesu ili u javnom interesu. I kada su u pitanju drugi zakonom predviđeni razlozi za isključenje javnosti sa glavnog pretresa, oštećenom bi trebalo dati mogućnost da se izjasni o eventualnom isključenju javnosti sa glavnog pretresa budući da on može smatrati da je to protivno njegovim interesima.

ZKP FBiH takođe ne predviđa pravo žrtava odnosno oštećenih, pa ni za određene kategorije žrtava (maloljetnike ili žrtve tzv. „seksualnih delikata“) na tajnost ili zaštitu njihovih osobnih podataka⁵⁴, što često ima za posljedicu, putem neprimjerenog publiciteta, sekundarnu viktimizaciju žrtve.

Stoga bi u narednim izmjenama i dopunama ZKP FBiH trebalo propisati da se odluka o isključenju javnosti sa glavnog pretresa donosi i po prijedlogu odnosno saslušanju oštećenog, te osigurati mjere zaštite osobnih podataka određenih kategorija žrtava krivičnih djela.

14. ZKP FBiH ne sadrži ni izričitu odredbu o pravu oštećenog da u krivičnom postupku angažuje punomoćnika pa, sljedstveno tome, niti izričitu odredbu o dužnosti organa krivičnog postupka da o tome pravu pouče oštećenog. Da oštećeni ima to pravo zaključuje se posredno, na primjer, na osnovu odredbi člana 257. stav 3. i 4. ZKP FBiH, u kojima se, među učesnicima postupka koji su dužni pokoravati se mjerama sudije odnosno predsjednika vijeća usmjerenim na održavanje reda u sudnici i procesne discipline, spominje i punomoćnik oštećenog ili na osnovu odredbe člana 199. stav 2. tačka i) ZKP FBiH, u koju je, posljednjim izmjenama i dopunama ovog zakona, unijeto da troškovi krivičnog postupka obuhvataju ne samo nužne izdatke oštećenog i njegovog zakonskog zastupnika nego i nagradu i nužne izdatke njegovog punomoćnika. Stoga bi organi krivičnog postupka, kako bi spriječila da oštećeni usljed neznanja propusti korištenje ovog svog prava, bili dužni

⁵⁴ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka predviđa određene mjere zaštite osobnih podataka za svjedoke pod prijetnjom.

da oštećenog, u skladu sa članom 13. ZKP FBiH⁵⁵, pouče o tom njegovom pravu.

Inače, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka propisuje da svjedok pod prijetnjom i ugroženi svjedok ima pravo na pravnu pomoć, u skladu sa Zakonom⁵⁶. Odredba se, dakle, može primijeniti na žrtve, ali samo ako imaju svojstvo ugroženog svjedoka ili svjedoka pod prijetnjom. Međutim, i u pogledu ove kategorije žrtava - svjedoka, odredba je nejasna. Njome se, naime, ne određuje ko može pružati pravnu pomoć ugroženim svjedocima i svjedocima pod prijetnjom, da li se ona odnosi samo na postupak saslušanja odnosno ispitivanja ili i na ostale aspekte zaštite i zastupanja prava ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom, pa, tako, ako je riječ istovremeno i o žrtvama, da li se odnosi i na njihovo zastupanje u pogledu postavljenog imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, da li se, u određenim slučajevima, ta pravna pomoć dodjeljuje ugroženom svjedoku po službenoj dužnosti ili samo na zahtjev ugroženih svjedoka ili svjedoka pod prijetnjom i na čiji teret definitivno padaju troškovi koji se odnose na pruženu pravnu pomoć ugroženim svjedocima i svjedocima pod prijetnjom.

Kada je pak riječ o pravu žrtve odnosno oštećenog na punomoćnika u toku krivičnog postupka, pouka koju bi tijela krivičnog postupka bila dužna dati žrtvi odnosno oštećenom u smislu člana 13. ZKP FBiH trebala bi sadržavati i pouku o tome ko snosi troškove zastupanja oštećenog po punomoćniku. Naime, nužni izdaci oštećenog⁵⁷ (osim u slučaju kada je pozvan u svojstvu svjedoka) i njegovog zakonskog zastupnika, kao i nagrada i nužni izdaci njegovog punomoćnika ne isplaćuju se unaprijed iz sredstava tužiteljstva odnosno suda⁵⁸. Nagradu i

⁵⁵ Članom 13. ZKP FBiH obavezani su sud, tužitelj i drugi organi koji učestvuju u postupku poučiti osumnjičenog, optuženog ili drugu osobu koja učestvuje u postupku koje bi iz neznanja mogle propustiti neku radnju u postupku ili se iz neznanja ne bi koristili svojim pravima, o pravima koja im po tom zakonu pripadaju i o posljedicama propuštanja radnje.

⁵⁶ Član 6. stav 2. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

⁵⁷U Federaciji Bosne i Hercegovine još nisu donijeti detaljniji propisi o naknadi troškova krivičnog postupka, koje, prema odredbi člana 206. ZKP FBiH, treba donijeti federalni ministar pravde, a kojim bi trebalo regulirati i šta se podrazumijeva pod nužnim izdacima.

⁵⁸ Član 199. stav 4. ZKP FBiH određuje da se unaprijed isplaćuju iz sredstava tužiteljstva odnosno suda troškovi krivičnog postupka iz člana 199. stav 2. tačka a) do f),

nužne izdatke punomoćnika oštećenog dužan je on platiti bez obzira na to ko je po odluci suda dužan snositi troškove⁵⁹. Međutim, ukoliko optuženi bude oglašen krivim, on se presudom obavezuje da oštećenom naknadi i njemu lično isplati njegove nužne izdatke kao i njegovog zakonskog zastupnika te nagradu i nužne izdatke njegovog punomoćnika. Oslobođanje optuženog koji je oglašen krivim dužnosti naknade troškova krivičnog postupka, ne obuhvata i troškove koji se odnose na nužne izdatke oštećenog i njegovog zakonskog zastupnika, kao i nagradu i nužne izdatke njegovog punomoćnika⁶⁰.

Što se tiče zakonskih rješenja koja se odnose na naknadu troškova krivičnog postupka koje je imao oštećeni, značajno je napomenuti da u slučaju obustave postupka, oslobađajuće ili odbijajuće presude, nužni izdaci oštećenog i njegovog zakonskog zastupnika, te nagrada i nužni izdaci njegovog punomoćnika, ne padaju na teret budžetskih sredstava⁶¹ ma iz kojeg razloga bile donesene navedene odluke nego definitivno padaju na teret oštećenog.

Budući da ZKP FBiH ne sadrži izričitu odredbu o pravima žrtava odnosno oštećenih u krivičnom postupku, pa, između ostalog, ni izričitu odredbu o njihovom pravu da imaju punomoćnika u krivičnom postupku, nejasno je koja su prava punomoćnika oštećenog kojeg on, kako se to posredno zaključuje, ipak ima pravo imati tokom krivičnog postupka. Ili, tačnije, jasno je da je punomoćnik oštećenog ovlašten u njegovo ime podnijeti prijedlog za ostvarivanje u krivičnom postupku imovinskopravnog zahtjeva nastalog usljed učinjenja krivičnog djela⁶². S obzirom na dužnost oštećenog da u vezi s tim prijedlogom podnese dokaze⁶³, nesporno je i da je punomoćnik ovlašten, u njegovo ime,

a troškovi koji se tiču oštećenog, njegovog zakonskog zastupnika i punomoćnika obuhvaćeni su tačkom i) stavom 2. članom 199. ZKP FBiH.

⁵⁹ Član 204. ZKP FBiH.

⁶⁰ Član 202. stav 4. ZKP FBiH.

⁶¹ Odredbom člana 203. stav 1. ZKP FBiH propisano je da kada se obustavi krivični postupak ili kada se donese presuda kojom se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija, izreći će se u rješenju odnosno presudi da troškovi krivičnog postupka iz člana 199. stav 2. tačka a) do f) tog zakona, kao i nužni izdaci optuženog i nužni izdaci i nagrada branitelja padaju na teret budžetskih sredstava. Odredba, dakle, u te troškove ne uključuje nužne izdatke oštećenog i njegovog zakonskog zastupnika niti nagradu i nužne izdatke njegovog punomoćnika.

⁶² Član 208. stav 1. ZKP FBiH.

⁶³ Član 209. stav 3. ZKP FBiH.

podnijeti dokaze koji se odnose na postavljeni imovinskopравни zahtjev. Ali, postavlja se pitanje da li je punomoćnik oštećenog ovlašten prisustvovati saslušanju oštećenog kao svjedoka i da li mu može tokom tog saslušanja postavljati pitanja? Čini se da bi se iz važećeg ZKP FBiH, posredno, na osnovu dužnosti i prava oštećenog da podnese dokaze u vezi sa postavljenim imovinskopравnim zahtjevom, mogao izvesti zaključak da bi punomoćnik oštećenog imao to pravo samo ako je riječ o pitanjima koja se odnose na postavljeni imovinskopравни zahtjev.

Očito je da bi, pri slijedećim izmjenama i dopunama ZKP FBiH, trebalo izričito propisati pravo žrtve odnosno oštećenog da u krivičnom postupku ima punomoćnika, te odrediti ko može biti punomoćnik oštećenom u krivičnom postupku. Uz izričito propisivanje prava žrtava odnosno oštećenih u krivičnom postupku, bile bi razriješene i dileme o ovlaštenjima punomoćnika oštećenog u krivičnom postupku.

Takođe, potreba posebne zaštite određenih kategorija žrtava ukazuje da bi bilo nužno propisati slučajeve kada bi određene kategoriji žrtava (na primjer, žrtve – djeca i maloljetnici i žrtve tzv. seksualnih delikata) tokom krivičnog postupka obavezno imale osiguranu pravnu pomoć na taj način što bi im se, ukoliko ga one same odnosno njihovi zakonski zastupnici ne uzmu, dodijelio punomoćnik na teret budžetskih sredstava.

15. Postojeći ZKP FBiH ne sadrži posebne odredbe o pravu žrtava i oštećenih tokom glavnog pretresa (osim prava da, ukoliko to ranije nisu učinili, podnesu prijedlog za ostvarivanje imovinskopравnog zahtjeva u krivičnom postupku i prava daju da završnu riječ). Stoga bi se, na osnovu već pomenutih zakonskih odredaba, moglo zaključiti da bi oštećeni odnosno njegov punomoćnik tokom glavnog pretresa samo imao pravo da predlaže dokaze koji se odnose na postavljeni imovinskopравни zahtjev i da svjedocima, vještacima i, eventualno optuženom koji se odrekao prava na šutnju, postavlja samo pitanja koja se odnose na postavljeni imovinskopравни zahtjev.

Važeći ZKP FBiH, prema tome, ne garantuje žrtvama pravo da pruže dokaze⁶⁴ osim onih koji se odnose na postavljeni imovinskopравни zahtjev. Takva situacija je neprihvatljiva ako smatramo da je funkcija krivičnog postupka i da zadovolji potrebe i očekivanja žrtve krivičnog

⁶⁴ Član 3. stav 1. Okvirne odluke Vijeća Evropske unije o pravima žrtava u krivičnim postupcima.

djela. Ostvarenje prava na reperaciju nije jedini a često ni glavni interes žrtve krivičnog djela nego je to upravo utvrđenje učinjenja krivičnog djela na njenu štetu i krivične odgovornosti optuženog. Stoga bi žrtva krivičnog djela odnosno oštećeni trebao imati pravo da tokom krivičnog postupka predlaže pribavljanje i izvođenje dokaza koji se odnose na utvrđivanje krivičnog djela i krivične odgovornosti optuženog, pa i onda kada nije postavila imovinskopravni zahtjev u krivičnom postupku. U istom cilju, oštećeni bi na glavnom pretresu trebao imati pravo postavljati pitanja svjedocima, vještacima odnosno optuženima kada su se oni odrekli prava na šutnju te davati objašnjenja i primjedbe u vezi njihovih iskaza odnosno nalaza i mišljenja.

U nedostatku odredbe koja ovlašćuje žrtvu krivičnog djela odnosno oštećenog na neposredno predlaganje dokaza koji se odnose na utvrđenje krivičnog djela i krivične odgovornosti optuženog, u našoj pravosudnoj praksi se razvilo mišljenje da žrtva odnosno oštećeni te svoje interese može ostvarivati putem tužitelja tako što će tužitelju ukazati na moguće dokaze. Međutim, ZKP FBiH ne sadrži odredbu koja tužitelja obavezuje da takve prijedloge žrtve odnosno oštećenog razmotri pa je odnos tužitelja prema eventualnim dokaznim prijedlozima žrtava odnosno oštećenih zavisao prije svega od pojedinačnog stava svakog tužitelja o potrebi ozbiljnog razmatranja takvih inicijativa oštećenog. Iz tog razloga očito je potrebno zakonom garantovati pravo oštećenog da predlaže dokaze koji se odnose na utvrđivanje krivičnog djela i krivične odgovornosti optuženog. Osim toga, sasvim je jasno da interesi tužitelja i žrtve odnosno oštećenog ne moraju biti, a često ni nisu, u potpunom skladu pa ni njihova viđenja o potrebi pribavljanja i izvođenja određenog dokaza.

S tim u vezi, interesantno je da sada važeći ZKP FBiH daje pravo oštećenom da, nakon završetka dokaznog postupka, poslije tužitelja a prije branitelja i optuženog, da završnu riječ⁶⁵. Zakon ne ograničava to pravo oštećenog, ne svodi ga na pravo davanja završne riječi u vezi sa postavljenim imovinskopravnim zahtjevom. Iz toga bi se mogao izvesti zaključak da oštećeni ima pravo u završnoj riječi dati svoju ocjenu izvedenih dokaza i iznijeti zaključke o činjenicama važnim i za odluku o glavnoj stvari, neovisno od toga što je to, prije svega, dužnost tužitelja, a ne samo za odluku o imovinskopravnom zahtjevu.

⁶⁵ Član 292. stav 1. ZKP FBiH.

16. ZKP FBiH sadrži odredbe koje se odnose na poučavanje oštećenog o pravu podnošenja prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva⁶⁶ ali su te odredbe, u pogledu sadržine pouke, neodređene i nepotpune. Pouka koja se odnosi na istragu ima u vidu samo oštećenog koji se istovremeno sasluša kao svjedok a ne svakog oštećenog⁶⁷. Pri tome se ona, prema tekstu odredbe, ograničava na postavljanje pitanja takvom svjedoku da li želi da u krivičnom postupku ostvari imovinskopravni zahtjev. Zakon, dakle, ne propisuje izričito da ga je tužitelj ili onaj ko na zahtjev tužitelja sasluša svjedoka dužan određeno i potpuno poučiti o tom pravu. Takav nedostatak ima i odredba koja se odnosi na poučavanje oštećenog o tom pravu na glavnom pretresu. Stoga bi u pravosudnoj praksi, a radi osiguranja ovog prava oštećenog, pri poučavanju oštećenog o ovom njegovom pravu, nužno bilo osloniti se na opštu odredbu o pouci o pravima sadržanu u članu 13. ZKP FBiH, te oštećenog ne samo poučiti da ima pravo podnijeti prijedlog za ostvarivanje u krivičnom postupku imovinskopravnog zahtjeva nastalog usljed učinjenja krivičnog djela, nego i da to može učiniti do završetka glavnog pretresa odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije⁶⁸, da je dužan da određeno označi svoj zahtjev (tj. da označi da li se zahtjev

⁶⁶ Članom 100. stav 10. ZKP FBiH propisano je da će se oštećeni koji se sasluša kao svjedok pitati da li želi da u krivičnom postupku ostvari imovinskopravni zahtjev a članom 273. stav 4. tog zakona je propisano da će sudija odnosno predsjednik vijeća, prije početka glavnog pretresa, ukoliko je prisutan oštećeni koji još nije podnio imovinskopravni zahtjev, poučiti ga da može podnijeti taj zahtjev do zaključenja glavnog pretresa.

⁶⁷ Da je tužitelj tokom istrage dužan o tom pravu poučiti svakog oštećenog, a ne samo onog koji se sasluša u svojstvu svjedoka, može se samo posredno zaključiti iz odredbe člana 246. stav 5. tačka e) ZKP FBiH, koja je u zakon unesena njegovim posljednim izmjenama i dopunama, a kojom je propisano da prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivnje sud provjerava, između ostalog, da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiteljem izjasni o imovinskopravnom zahtjevu.

⁶⁸ S obzirom na dužnost ovlaštene osobe da uz prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku podnese dokaze (član 209. stav 3. ZKP FBiH), pravo podnošenja tog prijedloga do završetka glavnog pretresa odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije (član 209. stav 2. ZKP FBiH) a ne do okončanja dokaznog postupka, moći će rezultirati presuđenjem tog zahtjeva u krivičnom postupku samo u onim slučajevima kada su dokazi bitni za presuđenje imovinskopravnog zahtjeva već bili izvedeni na glavnom pretresu kao dokazi relevantni za utvrđenje postojanja krivičnog djela, krivične odgovornosti optuženog i izricanje krivičnopravne sankcije.

odnosi na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj pravnog posla, kao i u kojem iznosu se traži naknada štete i za koju vrste štete odnosno povraćaj koje stvari se traži ili poništaj kojeg pravnog posla se traži) i da je dužan da podnese dokaze⁶⁹. Oštećenog bi, takođe, trebalo poučiti o pravu da podnese prijedlog za određivanje privremenih mjera osiguranja⁷⁰. U protivnom, bez jedne takve sveobuhvatne pouke, oštećeni bi zbog svog neznanja bio osujećen o efikasnom korišćenju toga svoga prava. Uostalom, sudski spisi su puni neodređenih izjava oštećenih da postavljaju imovinskopravni zahtjev o kojima se upravo zbog takve neodređenosti nije ni moglo odlučiti u krivičnom postupku iako bi možda podaci krivičnog postupka pružali pouzdan osnov za njihovo potpuno ili djelimično presuđenje.

Kada su u pitanju ostale odredbe ZKP FBiH, koje se odnose na imovinskopravni zahtjev oštećenog u krivičnom postupku, čini se da je veći problem u pravosudnoj praksi nego u tim odredbama. Iskustvo govori da se u praksi neke od tih odredaba nedovoljno ili nedosljedno provode pa čak i da se olako krše. Naime, u dosadašnjoj praksi bio je evidentan određeni nemar tužitelja prema njegovoj zakonskoj obavezi da prikupi dokaze i izvidi sve što je potrebno za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu. Uglavnom, može se reći da je tužitelj toj svojoj obavezi u pravilu odgovarao samo onda i u mjeri kada je šteta, a pogotovo njena visina, odnosno povreda i njena težina, elemenat krivičnog djela. Najnovijim izmjenama i dopunama ZKP FBiH, izvršena je određena izmjena odnosno odredbe tako da je tužitelj obavezan da prikupi dokaze o imovinskopravnom zahtjevu vezanom za krivično djelo⁷¹. Usko tumačenje ove odredbe moglo bi dovesti do shvatanja da ta obaveza za tužitelja nastupa tek kada ovlašćena osoba podnese prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku. To, s jedne strane, može dovesti do zakašnjelosti takve aktivnosti u smislu gubitka određenih tragova i dokaza, a, s druge strane i do odugovlačenja istrage, s obzirom da ovlašćena osoba takav zahtjev može postaviti tek pri

⁶⁹ Odredba člana 209. stav 3. ZKP FBiH obavezuje osobu ovlaštenu na podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze.

⁷⁰ Član 216. ZKP FBiH.

⁷¹ Član 211. stav 1. ZKP FBiH. Na taj način, obaveza osiguranja dokaza koji se odnose na imovinskopravni zahtjev podijeljena je između samog oštećenog (član 209. stav 3. ZKP FBiH) i tužitelja.

kraju istrage. Stoga bi, možda, bilo bolje generalno obavezati tužitelja a i ovlaštene službene osobe da prikupljaju dokaze i podatke koji se odnose na štetu odnosno povredu koju je žrtva pretrpjela. Time bi se osigurali ne samo dokaze o eventualnom imovinskopravnom zahtjevu nego i dokazi o odlučnim činjenicama u pogledu glavne krivičnopravne stvari. U svakom slučaju, realizacija prava oštećenog da u krivičnom postupku ostvari pravo na obeštećenje u mnogome ovisi o naporima koje tužitelj preduzme radi ispunjenja navedene zakonske obaveze.

Međutim, praksa je pokazala da realizacija tog prava oštećenog, u istoj ako ne i većoj mjeri, ovisi o spremnosti suda da uloži određene dodatne napore kako bi u presudi kojom optuženog oglašava krivim dosudio oštećenom imovinskopravni zahtjev, u cjelini ili djelimično. Na žalost, nerijetko da sud ne presuđuje imovinskopravni zahtjev oštećenog ni onda kada mu za to nije potreban nikakav dodatni napor. Naime, česte su presude kojima sud optuženog oglašava krivim a oštećenog u cjelosti upućuje sa imovinskopравnim zahtjevom na parnični postupak iako je šteta koju je oštećeni pretrpio učinjenjem krivičnog djela elemenat krivičnog djela i kao takva utvrđena presudom ili iako je oštećeni u toku krivičnog postupka podnio dokaze koje niko nije osporio o drugim oblicima štete koje je on pretrpio učinjenjem krivičnog djela (na primjer, prilikom obijanja ulaznih vrata kuće, kod krivičnih djela teške krađe). Takvo postupanje sudova protivno je odredbi člana 212. stav 3. ZKP FBiH koja određuju upućivanje oštećenog sa imovinskopравnim zahtjevom na parnični postupak samo ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za djelimično presuđenje. U slučajevima kada je šteta kao elemenat krivičnog djela već utvrđena u činjeničnom opisu djela u izreci presude, obrazloženje sudske odluke prema kojem je oštećeni upućen da svoj imovinskopравni zahtjev u cjelosti ostvaruje u parničnom postupku zbog toga što podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za djelimično presuđenje imovinskopравnog zahtjeva, čini, po već davnašnjem stavu naše sudske prakse, izreku presude protivrječnom njenim razlozima i bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz sadašnjeg člana 312. stav 1. tačka k) ZKP FBiH.

Osim toga, ZKP FBiH izričito propisuje da će se imovinskopравni zahtjev koji je nastao usljed učinjenja krivičnog djela raspraviti na prijedlog ovlaštene osobe u krivičnom postupku ako se time ne bi znatno

odugovlačio ovaj postupak⁷². Drugačije rečeno, imovinskopravni zahtjev neće se raspraviti u krivičnom postupku samo ako bi to znatno odugovlačilo krivični postupak. Samo očekivano znatno odugovlačenje (na primjer, zbog broja dokaza koje je potrebno pribaviti za to odlučivanje ili zbog poteškoća u vezi sa pribavljanjem dokaza) a ne svako odugovlačenje krivičnog postupka predstavlja opravdan razlog za sud da u toku krivičnog postupka ne raspravi imovinskopravni zahtjev nastao učinjenjem krivičnog djela.

Upućivanje oštećenog da svoj imovinskopravni zahtjev ostvaruje u parničnom postupku s obrazloženjem da bi raspravljanje o njemu znatno odugovlačilo krivični postupak često je povezano s propustom krivičnog suda da utvrdi sve pravno relevantne činjenice za odlučivanje o glavnoj, krivičnoj stvari. Na primjer, opšta pravila za odmjeravanje kazne⁷³ obavezuju sud da pri odmjeravanju kazne uzme u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća, pa, između ostalog, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra koja je često povezana sa stepenom ugrožavanja ili povrede osobnog ili imovinskog prava oštećenog. Stoga je za pravilno odmjeravanje kazne, dakle, za rješenje glavne – krivičnopravne stvari, nužno utvrditi (izvođenjem i ocjenom različitih dokaza – iskaza svjedoka, vještaka ili ispravama) obim štete odnosno stepen povrede koje je pretrpio oštećeni. Očito je da, kada bi krivični sud ispunio tu svoju obavezu koja se tiče utvrđivanja pravno relevantnih činjenica za odlučivanje o glavnoj stvari, raspravljanje imovinskopravnog zahtjeva nastalog usljed učinjenja krivičnog djela u krivičnom postupku, pa, čak i kad se odnosi na pojedine vidove nematerijalne štete⁷⁴, ne bi znatno odugovlačilo krivični postupak ali bi zato znatno umanjilo opasnost od sekundarne viktimizacije žrtava krivičnih djela usljed neadekvatnog odgovora pravosudnih tijela na njene potrebe i opravdana očekivanja.

⁷² Član 207. stav 1. ZKP FBiH.

⁷³ Član 49. KZ FBiH.

⁷⁴ U tom smislu bi od velike koristi i za krivične sudove bili „Orijentacioni kriteriji i iznosi za utvrđivanje visine pravične naknade nematerijalne štete“, razmatrani i prihvaćeni na sjednici Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda FBiH dana 20.02.2006. godine.

IV. Pravo žrtava krivičnih djela na obeštećenje od strane države

Imajući u vidu preporuke i zahtjeve koji proizilaze iz pomenutih međunarodnih dokumenata, iako je ovaj rad posvećen određenim aspektima položaja oštećenog u krivičnom postupku, čini se neophodnim istaći potrebu donošenja zakona kojim će se žrtvama umišljajnih krivičnih djela nasilja, koje su pretrpjele tjelesne ozljede ili narušenje zdravlja, uključujući i izdržavane članove porodice osoba koje su umrle od posljedica takvih krivičnih djela, u posebnom postupku, osigurati naknada štete od strane države, neovisno od toga da li je učinitelj otkriven odnosno da li se on može krivično goniti ili ne. Tim zakonom bi trebalo osigurati obeštećenje žrtava takvih djela i u slučaju kada sam učinitelj ne raspolaže sredstvima za obeštećenje žrtve. Zakonom bi bili određeni vidovi štete koji bi žrtvi bili naknađivani i, eventualno, najniži i najviši iznosi obeštećenja kao i odnos tako isplaćenog obeštećenja sa drugim vidovima obeštećenja koje je žrtva dobila.

S obzirom na sve navedeno, očita je nužnost sistematskog preispitivanja, najprije, samog stava zakonodavca prema žrtvama krivičnih djela odnosno potrebi i načinu zaštite njihovih interesa u okviru krivičnog postupka, a, potom, i pojedinačnih odredaba ZKP FBiH koje se odnosi na položaj oštećenog kako bi se položaj oštećenog u našem krivičnom postupku usaglasio sa međunarodnim standardima o pravima žrtava krivičnih djela u okviru krivičnog postupka. Do tada, nužno je postojeće odredbe ZKP FBiH tumačiti i primjenjivati na način koji će omogućiti što potpuniju zaštitu interesa žrtava u krivičnom postupku, bez štete po prava odbrane.

LITERATURA

1. Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M.: Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2005.,
2. Sijerčić-Čolić, H.: Krivično procesno pravo, Knjiga I i II, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2008.,

3. Tomašević, G., Pajčić, M.: Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, broj 2/2008, str. 817-857,
4. Pajčić, M.: Ugroženi svjedoci u kaznenom postupku, Zagreb, 2006.,
5. Turković, K.: Utjecaj međunarodnog kaznenog prava na razvoj prava žrtava međunarodnih kaznenih djela te žrtava općenito u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 54, broj 5, str. 865-938,
6. Brkić, S.: Mjere za zaštitu žrtava krivičnih djela od sekundarne viktimizacije u savremenim krivičnim postupcima, Pravni život, broj 9, tom I, Beograd, 2007.